

เยาวชนกับการบรรลุธรรมในมุมมองของพุทธปรัชญาเถรวาท
Youths Achieves the Dhamma in the Viewpoint of
Theravada Buddhist Philosophy

พระมหาสมเจต สมจारी
Pharama Somjet Samacari
นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาปรัชญา
Ph.D. Student Department of Philosophy
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Gradual School Mahachulalongkornrajavidyalaya University
E-mail : shitahui1610@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์เพื่อจะหาคำตอบเกี่ยวกับความหมายของเยาวชนซึ่งพบว่าเยาวชนนั้นหมายถึง บุคคลที่มีอายุประมาณ 13-19 ปี หรือบุคคลที่เริ่มมีอายุเข้าสู่วัยรุ่นจนถึงวัยก่อนเข้าสู่ผู้ใหญ่ นับเป็นบุคคลที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะและจะพ้นจากการเป็นผู้เยาว์เมื่ออายุ 20 ปีบริบูรณ์ และประเด็นการบรรลุธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งการบรรลุธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นมีความหมายตั้งแต่การเข้าใจธรรมในระดับต้น คือ ระดับโลกียะ ที่สามารถเข้าใจหลักธรรมและสามารถนำหลักธรรมเหล่านั้นมาประพฤติปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมถูกต้องเพื่อประโยชน์และความสุขของชีวิตทั้งในปัจจุบันและอนาคต และการบรรลุธรรมในความหมายที่สูงขึ้นไป คือ การบรรลุธรรมในระดับมรรคผลในระดับโลกุตระ และประเด็นสุดท้ายเพื่อหาคำตอบว่า “เยาวชนนั้นสามารถที่จะบวชได้หรือไม่ ?” ซึ่งจากศึกษาหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกเยาวชนนั้นสามารถที่จะบวชได้ตราบดีที่เยาวชนผู้นั้นไม่ขาดคุณสมบัติที่เกี่ยวกับการบวชที่ปรากฏอยู่ในข้อบัญญัติในพระวินัยปิฎก และ “เยาวชนนั้นสามารถบรรลุธรรมได้หรือไม่ ?” จากหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกเยาวชนนั้นสามารถที่จะบรรลุธรรมได้ ตราบดีที่เยาวชนผู้นั้นไม่จัดอยู่ในส่วนของความเป็นอกัปปบุคคล ดังนั้น ความเป็นเยาวชนนั้นจึงไม่เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติธรรมเพื่อจะบรรลุธรรม

คำสำคัญ: เยาวชน, การบรรลุธรรม, พุทธปรัชญาเถรวาท

ABSTRACT

The objective of this article is to answer 1) the meaning of the youth. Here youths mean, the person whose age is around 13-19 years old or who is under teen age or still not become one's legal age and will pass the youth after 20 years old 2) Issues on achievement of Dharma in Theravada Buddhism. Philosophy. Achievement of the Dharma in Theravada Buddhist Philosophy. Achievement of the Dharma in Theravada Buddhist Philosophy in basic level of worldly (mundane) logic can understand the principles and can use in daily life in right way for the benefit and happiness for oneself, now and for future. The higher-level achievement in Theravada Buddhist Philosophy means beyond worldly logic (super

mundane level) that is achievement in Magga (the path) and Phala (fruition) at mundane level. The last issue is about 3)” whether youths can be ordained or not?”

From studying the evidence in the Buddhist scripture shows that the youths are allowed to ordain as long as he does not lack the qualification in the priesthood that appear in Vinaya Pitaka and “whether youths can achieve the dhamma or not?” According to the evidence found in Tripitakan (Buddhist Cannon) shows that youth can achieve Dhamma as long as he is unfortunate Therefore as a youth, there isn’t any obstacles in training dhamma for achievement

Keywords: Youth, Achievement, Buddhist Philosophy

1. บทนำ

สังคมปัจจุบันนี้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ เป็นสังคมที่มีความเจริญทางด้านวัตถุมิการพัฒนาระบบการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพให้เกิดขึ้นมากมาย ทุกคนสามารถเข้าถึงความรู้ได้อย่างรวดเร็วและมีความสะดวกมากยิ่งขึ้นถ้าเทียบกับยุคสมัยที่ผ่านมา ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวย่อมเป็นผลดีต่อบุคคลที่นำมาใช้ในทางที่ดี เพราะทำให้สามารถเข้าถึงข้อมูลที่เป็นประโยชน์ได้อย่างรวดเร็วทันทั่วทั้งที่ โดยเฉพาะผู้ที่มีความสนใจที่จะศึกษาทางด้านพุทธปรัชญาเถรวาท สำหรับพุทธศาสนิกชนก็ย่อมได้รับประโยชน์โดยตรงอยู่แล้ว แต่สำหรับผู้ที่ไม่ได้เป็นพุทธศาสนิกชนมาแต่เดิม ก็เริ่มมีความสนใจใคร่รู้และได้หันมาศึกษาพุทธปรัชญาเถรวาทมากยิ่งขึ้น ส่วนหนึ่งอาจจะเกิดจากความเชื่อเดิมที่ได้ศึกษามาไม่ได้ตอบคำถามที่ต้องการคำตอบที่ค้างคาในจิตใจของแต่ละคน จึงจำเป็นที่จะต้องแสวงหาคำตอบใหม่ที่จะให้คำตอบที่ดีกว่าความเชื่อเดิมได้

ดังนั้น แนวคำสอนในพุทธปรัชญาเถรวาท จึงเป็นตัวเลือกหนึ่งของผู้ที่แสวงหาคำตอบของปัญหาบางประการที่ยังไม่สามารถหาคำตอบได้ เพราะในพุทธปรัชญาเถรวาทมีแนวคำสอนหลายระดับทั้งที่เป็นระดับโลกียะที่สามารถนำมาใช้ปฏิบัติให้อยู่ในโลกนี้ได้อย่างมีความสุข และระดับโลกุตระ แนวคำสอนที่เป็นการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นจากโลกียะ อันไม่เกี่ยวข้องกับกาม ตัณหา ทิฏฐิ อวิชชาอีกต่อไป เป็นข้อปฏิบัติของผู้ที่ต้องการพ้นจากความทุกข์ที่เกิดขึ้นจากการเวียนว่ายในสังสารวัฏฏ์นี้ก็คือการบรรลุธรรมนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ผู้ที่สนใจเข้ามาศึกษาแนวคำสอนในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นมีหลากหลายประเภทและหนึ่งในจำนวนนั้นก็คือกลุ่มเยาวชน หรือเรียกกันในสมัยใหม่ว่าวัยรุ่นนั่นเอง เพราะปัญหาการใช้ชีวิตนั้นย่อมเกิดขึ้นกับทุกคนไม่ได้เลือกได้ว่าคนนั้นเป็นคนเช่นไร หรือมีอายุน้อยแค่ไหน แม้แต่กลุ่มเยาวชนบางคนก็ย่อมต้องประสบเจอปัญหาต่างๆ ในการใช้ชีวิตประจำวัน แต่สิ่งที่ผู้เขียนสนใจต้องการที่จะพิสูจน์เกี่ยวกับกลุ่มเยาวชนก็คือประเด็นคำถามที่ว่า “เยาวชนนั้นสามารถที่จะบรรลุธรรมได้หรือไม่” ซึ่งในมุมมองของพุทธปรัชญาเถรวาทจะมีท่าทีต่อประเด็นคำถามนี้อย่างไร สำหรับการแสวงหาคำตอบในเรื่องนี้ ผู้เขียนจะได้กล่าวไปโดยลำดับดังนี้

2. ความหมายของเยาวชน

เยาวชน หรือวัยรุ่น มาจากคำว่า “Adolescence” ซึ่งเป็นคำที่มาจากภาษาละตินว่า “Adolescere” หมายถึง การเจริญเติบโตไปสู่ภาวะวัยรุ่น เป็นวัยที่อยู่ระหว่างวัยเด็กกับวัยผู้ใหญ่ หรืออาจเรียกว่าเป็นวัยต่อเนื่อง วัยนี้เป็นวัยที่มีงานพัฒนาการประจำวัยซับซ้อนมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับตัวให้เข้ากับเปลี่ยนแปลงทางกาย อารมณ์ และสังคม (พรณวดี สนธิทรัพย์, 2548, หน้า 2)

ตามความหมายในรากศัพท์เดิมนั้นคำว่า “วัยรุ่น” จึงหมายถึง “ความเจริญวัย (To Grow)” หรือ “การเจริญที่เข้าสู่วุฒิภาวะ (To Grow To Maturity)” (ประสาธ อิศรปริดา, 2523, หน้า 3)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546, หน้า 1062) ได้ให้ความหมายของวัยรุ่นไว้ว่า หมายถึง วัยที่มีอายุประมาณ 13-19 ปี หรือเรียกอีกอย่างว่า วัยก้ำกั๊ด

พจนานุกรม ศัพท์จิตวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2553, หน้า 4) ได้ให้ความหมายของวัยรุ่นไว้ว่า หมายถึง บุคคลที่มีอายุประมาณ 13-19 ปี หรือบุคคลที่เริ่มมีอายุเข้าสู่วัยรุ่นจนถึงวัยก่อนเข้าสู่ผู้ใหญ่

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 19 ระบุว่า บุคคลย่อมพ้นจากภาวะผู้เยาว์ และบรรลุนิติภาวะเมื่อมีอายุ 20 ปีบริบูรณ์ หรือเมื่อทำการสมรสโดยชอบด้วยกฎหมาย (มาตรา 20) คือ สมรสเมื่อชายและหญิงมีอายุ 17 ปีบริบูรณ์แล้ว หรือเมื่อศาลอนุญาตให้ทำการสมรสได้ (มาตรา 1448) ภายหลังที่จดทะเบียนสมรสโดยชอบแล้ว แม้จะหย่ากันเมื่ออายุยังไม่ถึง 20 ปีบริบูรณ์ ก็คงถือว่าบรรลุนิติภาวะแล้ว ไม่กลับเป็นผู้เยาว์อีก ผู้เยาว์จะทำนิติกรรมใด ๆ ต้องได้รับความยินยอมของ “ผู้แทนโดยชอบธรรม” ก่อน มิฉะนั้นนิติกรรมนั้น ๆ เป็นโมฆะ คือ อาจถูกบอกล้างได้ในภายหลัง (มาตรา 21) กล่าวโดยสรุปตามกฎหมายไทยระบุว่า ผู้เยาว์ คือ บุคคลที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ และจะพ้นจากการเป็นผู้เยาว์เมื่ออายุ 20 ปีบริบูรณ์ หรือด้วยการสมรสกันเมื่ออายุได้ 17 ปีบริบูรณ์ นั่นเอง (ทวีเกียรติ มินะกนิษฐ, 2541, หน้า 25)

พุทธทาสภิกขุ (2545, หน้า 5-6) ได้กล่าวถึงความหมายของยุวชนไว้ว่า “ยุว แปลว่า อ่อน ซึ่งความอ่อนนี้มีหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นอ่อนโดยวัย อ่อนโดยสติปัญญาและคุณธรรม ดังนั้น ยุวชน จึงหมายถึง ผู้ที่ยังอ่อนอยู่ด้วยคุณธรรม หรือสติปัญญา”

สุชา จันทน์เอม (2529, หน้า 2-3) ให้ความหมายวัยรุ่นไว้ว่า “วัยรุ่น คือ วัยที่สิ้นสุดความเป็นเด็กเป็นวัยที่เป็นสะพานไปหาผู้ใหญ่ไม่มีเส้นขีดขั้นที่แน่นอนว่าเริ่มเมื่อใด และสิ้นสุดวัยเมื่อใด แต่เรากำหนดเอาความเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและรูปร่างเป็นสำคัญ ถ้าจะกำหนดลงไปว่าเริ่มเมื่อใดก็ถือเอาตอนที่เด็กหญิงเริ่มมีประจำเดือน (Menstruation) ส่วนเด็กชายถือเอาตอนที่มือสุจิ (Sperm) ตามธรรมชาติเด็กหญิงจะย่างเข้าสู่วัยรุ่นก่อนเด็กชายประมาณ 1-2 ปี ปกติอายุของวัยรุ่นจะอยู่ระหว่าง 12-21 ปี”

นอกจากนี้ยังมีคำอื่นที่สามารถเรียกแทนกันได้อีกหรือที่เรียกว่าเป็นคำไวพจน์กัน เช่น วัยขบเผาะ หมายถึง วัยของเด็กหญิงที่เพิ่งเริ่มแตกเนื้อสาว, วัยสาว หมายถึง วัยที่มีอายุพ้นวัยเด็ก นับตามความนิยมตั้งแต่ 15-30 ปี ใช้กับหญิง, วัยหนุ่ม หมายถึง วัยที่มีอายุพ้นวัยเด็ก นับตามความนิยมตั้งแต่ 15-30 ปี ใช้กับชาย, วัยหนุ่มสาว หมายถึง วัยที่มีอายุพ้นวัยเด็ก นับตามความนิยมตั้งแต่ 15-30 ปี, วัยคะนอง หมายถึง วัยหนุ่มสาวที่ชอบสนุกสนาน หรือวัยหนุ่มสาวที่กำลังฮึกเหว, ยุวชน หมายถึง เด็กวัยรุ่น, เยาว หรือเยาว์ หมายถึง อ่อนวัย รุ่นหนุ่ม รุ่นสาว และเยาวชน (กฎ) หมายถึง บุคคลอายุเกิน 14 ปีบริบูรณ์แต่ยังไม่ถึง 18 ปีบริบูรณ์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2553, หน้า 912, 914-915, 1062)

องค์การอนามัยโลก ได้ให้ความหมายของวัยรุ่นว่า วัยรุ่นเป็นผู้ที่มีลักษณะ 3 ประการ คือ มีพัฒนาทางร่างกาย โดยมีวุฒิภาวะทางเพศ มีพัฒนาทางจิตใจ โดยมีการเปลี่ยนแปลงจากเด็กไปสู่ผู้ใหญ่และมีการเปลี่ยนแปลงสภาวะทางเศรษฐกิจ โดยเปลี่ยนแปลงจากการที่ต้องพึ่งพาครอบครัวมาเป็นบุคคลที่สามารถประกอบอาชีพหารายได้ได้ด้วยตนเอง วัยนี้จึงครอบคลุมอายุโดยประมาณ คือ เด็กหญิงมีอายุระหว่าง 10-20 ปี และเด็กชายมีอายุระหว่าง 12-22 ปี (อริสา กรวีร์, 2551, หน้า 9)

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับความหมายของเยาวชน จึงสรุปได้ว่าวัยรุ่นนั้น เป็นวัยหนึ่งที่มีอยู่ในช่วงชีวิตของมนุษย์ทุกคนจะมีอายุอยู่ในระหว่าง 13-19 ปี โดยประมาณ นับเป็นวัยที่อยู่ระหว่างวัยเด็กกับวัยผู้ใหญ่ หรืออาจเรียกว่าเป็นวัยต่อเนื่อง นับเป็นกระบวนการทางธรรมชาติของมนุษย์ที่จะทำให้วัยเด็กเกิดการพัฒนาไปสู่ผู้ใหญ่ทั้งทางด้านร่างกาย การรู้คิด อารมณ์ จริยธรรม และสังคม อีกทั้งยังเป็นวัยที่มีพัฒนาทางร่างกาย โดยมีวุฒิภาวะทางเพศ มีพัฒนาทางจิตใจ โดยมีการเปลี่ยนแปลงจากวัยเด็กไปสู่ผู้ใหญ่ และมีการเปลี่ยนแปลง

สภาวะทางเศรษฐกิจ โดยเปลี่ยนแปลงจากการที่ต้องพึ่งพาครอบครัวมาเป็นบุคคลที่สามารถประกอบอาชีพหารายได้ได้ด้วยตนเองและดูแลและรับผิดชอบตนเองได้ โดยสามารถหารายได้จากการประกอบอาชีพด้วยตนเอง

3. การบรรลุลหรรณในพุทธปรัชญาเถรวาท

การบรรลุลหรรณในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นมีความหมายตั้งแต่การเข้าใจธรรมในระดับต้น คือ ระดับโลกียะอันได้แก่การเข้าใจในหลักธรรมจนกระทั่งสามารถนำหลักธรรมเหล่านั้นมาประพฤติปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมถูกต้องเพื่อประโยชน์และความสุขของชีวิตทั้งในปัจจุบันและอนาคตและการบรรลุลหรรณในความหมายที่สูงขึ้นไป คือ บรรลุลหรรณในระดับมรรคผลระดับโลกุตระ ดังนั้น การบรรลุลหรรณก็คือการเข้าใจหลักธรรมและนำหลักธรรมเหล่านั้นมาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตจนถึงขั้นสามารถกำจัดกิเลส ซึ่งเป็นต้นเหตุแห่งความทุกข์ทั้งมวลได้และการบรรลุลหรรณจนเป็นพระอรหิบุคคล ซึ่งหมายถึงบุคคลผู้ประเสริฐ เป็นผู้ไกลจากข้าศึก และเป็นผู้สามารถหักล้างลัทธิสังสารวัฏได้แล้วนั้นมี 4 ประเภท คือ

1. โสดาบัน แปลว่า ผู้เข้าถึงกระแสธรรม ผู้แรกถึงกระแสธรรม (คืออรหิบุคคล) เป็นชื่อเรียกพระอรหิบุคคลประเภทแรกใน 4 ประเภท คือ โสดาบัน สกทาคามี อนาคามี อรหันต์ ผู้ได้บรรลุโสดาปัตตผลแล้วด้วยการละสังโยชน์เบื้องต่ำ 3 ประการได้คือ

1.1 สักกายทิฐิ คือ ความเห็นเป็นเหตุถือตัวตน เช่น เห็นว่ากายนี้ใจนี้เป็นตัวตนของเรา

1.2 วิจิกิจฉา คือ ความลังเลสงสัย เช่น สงสัยในข้อปฏิบัติของตนว่าถูกต้องหรือไม่สงสัยในพระรัตนตรัยหรือในอริยสัจ 4 ว่ามีจริงหรือไม่

1.3 สิลัพพตปราคาส คือ ความเชื่อถือยึดมั่นว่าความศักดิ์สิทธิ์มีได้ด้วยศีลและพรตอย่างนั้นอย่างนี้ ข้อนี้นิยายความได้ว่ารักษาศีลแต่เพียงทางกาย ทางวาจา แต่ใจยังไม่เป็นศีล หรืออย่างน้อยก็ยังไม่เป็นศีลตลอดเวลา

ดังนั้น ความเป็นพระโสดาบันนี้ก็เช่นเดียวกับความเป็นพระอรหิบุคคลประเภทอื่นๆ ที่มีได้จำกัดอยู่เฉพาะเพศบรรพชิต (นักบวช) เท่านั้น แม้คฤหัสถ์ คือชายหรือหญิงผู้ครองเรือน ก็สามารถเป็นพระโสดาบันได้ เช่น ในสมัยพุทธกาลคฤหัสถ์ที่เป็นพระโสดาบันที่มีชื่อเสียงก็มีจำนวนมาก ได้แก่ นางวิสาขา มหาอุบาสิกา อนาถบดินทิกเศรษฐี พระเจ้าพิมพิสาร เป็นต้น

การเข้าถึงกระแสธรรมของพระโสดาบันนั้น เป็นการยกระดับจิตใจของท่านอย่างถาวร ทำให้ท่านไม่สามารถกลับมาเป็นปุถุชนได้อีก เป็นผู้ที่จะไม่ไปเกิดในอบายภูมิ เช่น นรก หรือเดิยรณน ทั้งยังเป็นผู้ที่จะบรรลุพระนิพพานในเบื้องหน้าอย่างแน่นอน

โสดาบันอาจจำแนกได้เป็น จุฬโสดาบัน คือ กัลยาณุชนผู้แทงตลอดลำดับแห่งนามรูปปริเฉทญาณที่ 1 ถึง ลำดับโคตรภูญาณที่ 13 ตามสมควร และมหาโสดาบัน คือ อริยบุคคลผู้แทงตลอดในลำดับแห่งญาณ 16 โดยสมบูรณ์

2. สกทาคามี หรือ สกิทาคามี แปลว่า ผู้กลับมาเพียงครั้งเดียว เป็นชื่อเรียกพระอรหิบุคคลลำดับที่ 2 ใน 4 ประเภท ที่เรียกว่า "ผู้กลับมาเพียงครั้งเดียว" หมายถึง พระสกิทาคามีจะเกิดในกามาวจรภพอีกเพียงครั้งเดียวเท่านั้นก็จะถึงพระนิพพาน ผู้ได้บรรลุสกิทาคามีผลคือผู้ที่ละสังโยชน์เบื้องต่ำ 3 ประการแรกได้ เช่นเดียวกับพระโสดาบัน อีกทั้งทำสังโยชน์เบื้องต่ำอีกสองประการที่เหลือให้เบาบางลงด้วยคือ

2.1 กามราคะ หมายถึง ความพอใจในกาม คือ การความเพลินในการได้เสพ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ธรรมารมณ ที่น่าพอใจ

2.2 ปฏิฆะ หมายถึง ความกระทบกระทั่งในใจ คล้ายความพยายามอย่างละเอียด

3. อนาคามี แปลว่า ผู้ไม่มาเกิดอีก หมายความว่าจะไม่กลับมาเกิดในกามาวจรภพอีก แต่จะเกิดในพรหมโลก อีกเพียงครั้งเดียว แล้วจะนิพพานจากพรหมโลกนั้นเลย เป็นชื่อเรียกพระอรหิบุคคลประเภทที่ 3

ใน 4 ประเภท คือ โสตาบัน สกทาคามี อนาคามี อรหัตต์ เป็นผู้ละสังโยชน์เบื้องต่ำ (โอรัมภาคิยสังโยชน์) ทั้ง 5 ประการได้แล้ว ยังเหลือสังโยชน์เบื้องสูง (อุทัมภาคิยสังโยชน์) อีก 5 ประการ คือ

3.1 รูปราคะ หมายถึง ความพอใจในรูปฌาน หรือ รูปธรรมอันประณีต หรือ ความพอใจในรูปภพ

3.2 อรูปราคะ หมายถึง ความพอใจในอรูปฌาน หรือ พอดีในอรูปธรรม เช่น ความรู้ เป็นต้น หรือ ความพอใจในอรูปภพ

3.3 มานะ หมายถึง ความสำคัญตนว่าเป็นนั่นเป็นนี่ เช่น เป็นพระอนาคามี (แม้ว่าจะเป็นจริง) เป็นต้น

3.4 อุทธัจจะ คือ ความฟุ้งของจิต

3.5 อวิชชา คือ ความไม่รู้แจ้ง

อนึ่งพึงเข้าใจว่า แม้สังโยชน์เบื้องสูงบางข้อจะมีชื่อเหมือนกิเลสอย่างหยาบที่ยังมีในปถุชน (ผู้ยังไม่เป็นบรรลุปะระริยบุคคล) เช่น มานะ อุทธัจจะ หรือ อวิชชา แต่สังโยชน์เบื้องสูงอันเป็นกิเลสที่ยังหลงเหลืออยู่ในจิตใจของพระอนาคามีนั้น เป็นกิเลสที่ละเอียดกว่าของปถุชนอย่างมาก (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ. 9 ราชบัณฑิต, 2548)

4. อรหัตต์ พระอรหัตต์ คือ ผู้สำเร็จธรรมวิเศษสูงสุดในพระพุทธศาสนา พระอริยบุคคล ชั้นสูงสุดสามารถละสังโยชน์ได้ครบ 10 ประการ และสามารถแบ่งตามสถานะ มี 3 ประเภท คือ 1) พระอรหัตต์สัมมาสัมพุทธเจ้า หรือ พระพุทธเจ้า คือผู้ตรัสรู้แล้วได้ก่อตั้งศาสนาพุทธ สามารถโปรดเวไนยสัตว์ให้หลุดพ้นเป็นอรหัตต์ตามได้ 2) พระปัจเจกพุทธเจ้า คือผู้ตรัสรู้แล้ว แต่ไม่ประกาศศาสนา ไม่มีสาวก เกิดขึ้นเฉพาะในยุคที่โลกไม่มีพระพุทธศาสนาเท่านั้น และ 3) พระอรหัตต์สาวก คือ สาวกผู้บรรลุปะระริยบุคคล จากการปฏิบัติตามธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า (พระครูปลัดสัมพิพัฒนธรรมาจารย์ (ประเสริฐ มนต์เสวี), 2556, หน้า 29)

สำหรับความหมายของพระอรหัตต์นั้น พระอรรถกถาจารย์แสดงไว้ 5 นัย คือ

1. เป็นผู้ไกลจากกิเลส
2. ผู้กำจัดกิเลสได้หมดสิ้น
3. เป็นผู้หมดสังสารวัฏ คือ การเวียนว่ายตายเกิด
4. เป็นผู้ควรแก่การบูชาพิเศษของเทพและมนุษย์ทั้งหลาย
5. ไม่มีที่ลับในการทำบาป ไม่มีความชั่วเสียหายที่จะต้องปิดบัง

(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต, 2551, หน้า 513)

กล่าวโดยสรุป การบรรลุดรรชนีตามทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น หมายเอาการปฏิบัติธรรมจนเป็นพระอริยบุคคลที่เป็นบุคคลผู้ประเสริฐ ผู้ไกลจากข้าศึก หรือผู้หักงำลื้อสังสารวัฏเสียได้นั้นมีอยู่ 4 ประเภท ได้แก่ โสตาบัน สกทาคามี อนาคามี และอรหัตต์ แต่ละระดับนั้นก็มีความหมายในการละสังโยชน์ที่ต่างกันไป จนระดับสุดท้าย คือ อรหัตต์ก็สามารถละสังโยชน์ได้จนหมดสิ้น ตัดเชื้อที่จะต้องกลับมาเวียนว่ายในสังสารวัฏจนหมดสิ้นเข้าสู่ภาวะแห่งการหลุดพ้นแล้วจากรูปและอรูป จากความสุขและความทุกข์ คือ พระนิพพานนั่นเอง

4. บุคคลผู้สามารถบรรลุดรรชนีได้

จากการศึกษาค้นคว้าในคัมภีร์คำสอนในพุทธปรัชญาเถรวาทได้พบว่ามีข้อความที่ได้กล่าวถึงภพบุคคล คือ บุคคลที่สามารถบรรลุดรรชนีได้ และภพบุคคล คือ บุคคลที่ไม่สามารถบรรลุดรรชนีได้ มีเนื้อความดังนี้

อภัพสัตว์เป็นโณ สัตว์ทั้งหลายผู้ประกอบด้วยธรรมเป็นเครื่องกัน คือ กรรม กิเลส วิวาท เป็นผู้ไม่มีศรัทธาไม่มีฉันทะ มีปัญญาทราวม ไม่อาจย่างเข้าสู่สัมมัตตนิยามในกุศลธรรมทั้งหลาย เหล่านี้เป็นอภัพสัตว์ฯ

ภัพสัตว์เป็นโณ สัตว์ทั้งหลายผู้ไม่ประกอบด้วยธรรมเป็นเครื่องกัน คือ กรรม กิเลส วิวาท เป็นผู้ไม่มีศรัทธา มีฉันทะ มีปัญญาอาจย่างเข้าสู่สัมมัตตนิยามในกุศลธรรมทั้งหลายเหล่านี้ เป็นภัพสัตว์นี้เป็นญาณในฉันทะเป็นที่มานอน และกิเลสอันนอนเนื่องแห่งสัตว์ทั้งหลายของพระตถาคตฯ

(ขุ.ปฎิ. 31/282-283/127-128)

เมื่อสรุปจากเนื้อหาที่ปรากฏในคัมภีร์ที่นำมาอ้างไว้นั้น ทำให้ทราบว่าบุคคลที่ไม่สามารถบรรลุผลได้ นั้น เพราะไม่มีธรรมเป็นเครื่องกัน ธรรมที่เป็นเครื่องกันในการบรรลุผลมีดังนี้

1. กรรม คือ การกระทำความอันเป็นอนันตริยกรรม 5 ประการ มีการฆ่าบิดา มารดา เป็นต้น เพราะการทำอนันตริยกรรม อันเป็นกรรมที่กั้นการบรรลุผลในชาตินั้น แม้จะฟังมาก อบรมปัญญาเท่าไรก็ไม่สามารถบรรลุผลได้

2. กิเลส คือ ความเป็นผู้มีความเห็นผิด เช่น ไม่เชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรม เป็นต้น มีความเห็นผิดที่มีกำลังเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ความเห็นผิดที่เป็นกิเลสนี้เองที่เป็นเครื่องกั้นการบรรลุผล ไม่สามารถบรรลุได้ จึงเป็นอภัพสัตว์ เพราะด้วยอำนาจกิเลส คือ ความเห็นผิด

3. วิวาท คือ ปฏิสนธิจิต คือ การเกิด บุคคลที่เกิดมาด้วยปฏิสนธิจิตที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา ก็ไม่สามารถบรรลุผลได้

4. ไม่มีศรัทธา ความเป็นผู้ไม่มีศรัทธา คือ ไม่มีศรัทธาในพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ ไม่มีศรัทธาในกุศลธรรมทั้งหลาย เพราะไม่ได้อบรม สะสมมาในอดีตชาติ จึงทำให้ไม่สามารถบรรลุผลได้

5. ไม่มีฉันทะ ความเป็นผู้ไม่มีฉันทะ หมายถึง ไม่มีฉันทะ ความพอใจใคร่ที่จะฟังพระธรรม อบรมปัญญา ไม่มีฉันทะในการเจริญกุศลธรรมทั้งหลายในอดีต จึงไม่สามารถบรรลุผลได้

6. มีปัญญาทราวม คือ ไม่มีปัญญา ความเป็นผู้มีปัญญาทราวม คือ ไม่มีปัญญา เพราะไม่ได้สะสมปัญญา มาในอดีต จากพระพุทธเจ้าองค์ก่อนๆ เมื่อไม่ได้สะสมปัญญามากก็ย่อมทำให้ไม่สามารถบรรลุธรรมได้

ส่วนภัพบุคคลก็ตรงกันข้าม คือ สามารถบรรลุผลได้ เพราะไม่มีธรรม 6 ประการตามที่กล่าวมา เป็นเครื่องกัน เพราะไม่มีการทำอนันตริยกรรม ไม่มีความเห็นผิด และเกิดด้วยวิวาทที่ประกอบด้วยปัญญา เป็นผู้ที่มีศรัทธาในพระรัตนตรัยและกุศลธรรมทั้งหลายเป็นผู้มีฉันทะในการอบรมปัญญาและมีปัญญาที่สะสมก็สามารถบรรลุธรรมได้

จากเนื้อความที่สรุปจากหลักฐานอ้างอิงที่นำมาแสดงให้เห็นว่า บุคคลเช่นไรบ้างที่สามารถจะบรรลุธรรมได้ทำให้ทราบว่าในคัมภีร์ไม่ได้ระบุชัดเจนลงไปว่า บุคคลที่สามารถบรรลุธรรมได้นั้นจะต้องเป็นภิกษุ ภิกษุณี สามเณร หรือสามเณรีเท่านั้น ดังนั้น แม้จะเป็นฆราวาสผู้ไม่ได้เป็นนักบวช ก็สามารถที่จะบรรลุธรรมได้ ตราบใดที่บุคคลนั้นไม่จัดอยู่ในส่วนของความเป็นอภัพบุคคลดังที่กล่าวไว้เบื้องต้น

อย่างไรก็ตาม การที่ผู้เขียนได้นำเอาข้อมูลในเชิงหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพุทธปรัชญาเถรวาทและทัศนะต่างๆ มาแสดงนั้น เพื่อจะนำมาเป็นฐานในการพิสูจน์ประเด็นคำถามที่ผู้เขียนได้ตั้งไว้ว่า “เยาวชนนั้นสามารถที่จะบรรลุธรรมได้หรือไม่” ซึ่งในมุมมองของพุทธปรัชญาเถรวาทจะมีท่าทีอย่างไร ผู้เขียนจะได้วิจารณ์ดังต่อไปนี้

ผ้าย้อมผาด ห่มผ้าเฉวียงบ่า เข้าไปกราบเท้าพระภิกษุทั้งหลาย นั่งกระโหย่ง ประคองอัญชลี และกล่าวตามพระอุปัชฌาย์เพื่อขอถึงไตรสรณคมน์ เป็นอันเสร็จพิธีการบรรพชา

จากหลักฐานจากคัมภีร์พระไตรปิฎกที่นำมาอ้างเป็นข้อสนับสนุนเพื่อจะตอบปัญหาประเด็นที่ว่า “เยาวชนนั้นสามารถที่จะบวชได้หรือไม่ ?” ซึ่งจากหลักฐานยืนยันได้ว่า เยาวชนนั้นสามารถบวชได้ตราบดีที่เยาวชนผู้นั้นไม่ขาดคุณสมบัติที่เกี่ยวกับการขอบวชที่ปรากฏอยู่ในข้อบัญญัติในพระวินัยปิฎกซึ่งเป็นประเด็นที่ผู้เขียนไม่ได้กล่าวถึงในบทความนี้

ประเด็นปัญหาข้อที่ 2 “เยาวชนนั้นสามารถบรรลุนิพพานได้หรือไม่ ?”

สมัยพุทธกาล การบวชนั้นจะมีเป้าหมายเพื่อประพาสพรหมจรรย์ต้องการพ้นทุกข์ แม้แต่พระราหุลราชกุมาร พระพุทธเจ้าทรงให้ผนวชก็เพื่อพุทธประสงค์จะให้พระราชโอรสได้หลุดพ้นจากความทุกข์เป็นธรรมทายาทและเป็นเจ้าของแห่งธรรมอันเป็นโลกุตตรทรัพย์ ดังนั้นจุดประสงค์หลักของการบวชจึงมุ่งเน้นให้ผู้บวชฝึกฝนพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขาปฏิบัติตามอัฐมรรคหรืออริยมรรคมีองค์ 8 เพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุด คือ มรรค ผล นิพพานเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม เพื่อจะตอบปัญหาประเด็นนี้ ผู้เขียนจะนำเอาหลักฐานที่กล่าวถึงประวัติของสามเณรที่บรรลุนิพพานและไม่บรรลุนิพพานตามที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกมาแสดงดังนี้

สามเณรที่บรรลุนิพพานก่อนบวช

สามเณรที่บรรลุนิพพานก่อนบวชในขณะปลงผม ได้ส่งจิตพิจารณาตจปัญจกัมมัญฐานตามที่พระอุปัชฌาย์สอนให้สาธยาย แต่ยังมีได้รับไตรสรณคมน์ตามที่ปรากฏในคัมภีร์ มีดังนี้

1. สามเณรสีวลี ตอนประสูติมีสุขภาพแข็งแรงเท่ากับเด็กอายุ 7 ปี ได้บรรพชาเป็นสามเณรในวันประสูตินั้นเอง โดยมีพระสารีบุตรเถระเป็นพระอุปัชฌาย์ พระมหาโมคคัลลานเถระเป็นผู้ปลงผม และบอกอนุศาสน์ และได้บรรลุพระอรหัตต์ในขณะปลงผมนั่นเอง สามเณรสีวลี “ประสูติในราชตระกูลโกถียวงศ์ เป็นพระราชโอรสของพระเจ้ามหาลิขณวี และพระนางเจ้าสุปปาวสา” (อง.เอก.อ. 32/381)

2. สามเณรสังกัจจะ บรรลุพระอรหัตต์พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา ในเวลาปลงผมเสร็จ สามเณรสังกัจจะ “เกิดในตระกูลมั่งคั่งในกรุงสาวัตถี เมื่อสังกัจจะอยู่ในครรภ์มารดา ได้เสียชีวิต” (ขุ.เถร. 52/377/416)

3. สามเณรทัฬหะมัลลบุตร เมื่ออายุ 7 ขวบ จึงลาพระญาติออกผนวช ท่านฟังตจปัญจกัมมัญฐานจากพระอุปัชฌาย์ ได้บรรลุพระอรหัตต์ในขณะปลงผมเสร็จ สามเณรทัฬหะมัลลบุตร “เกิดในราชตระกูลมัลลกะษัตริย์ แคว้นมัลละเมืองอนุปิยนครได้กำพร้าพระมารดาตั้งแต่วัยเด็ก” (ขุ.เถร. 50/142/81)

4. สามเณรจันทนมาลียะ ออกบวชเป็นสามเณรเมื่ออายุ 5 ขวบ ได้บรรลุพระอรหัตต์ในขณะปลงผมเสร็จ “สามเณรจันทนมาลียะ บรรลุนิพพานเมื่ออายุได้ 5 ขวบ” (ขุ.อป. 72/75/126)

สามเณรที่บรรลุนิพพานหลังออกบวช

สามเณรที่บรรลุนิพพานหลังจากการบวช ตามที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา มีดังนี้

1. สามเณรราหุล หลังจากอุปสมบทแล้ว ได้ฟังพระโอวาทจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วบรรลุพระอรหัตต์ สามเณรราหุล “ประสูติในราชตระกูลศากยวงศ์ เป็นพระราชโอรสของเจ้าชายสิทธัตถะ และพระนางเจ้ายโสธรา (พิมพา)” (ขุ.เถร. 52/330/40)

2. สามเณรจุนทะ ได้บรรลุอรหัตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา 4 หลังจากบรรพชา สามเณรจุนทะ “เกิดในตระกูลพราหมณ์ เป็นบุตรของนายวังคันตะ และนางสารี” (ขุ.เถร.อ. 51/50)

3. สามเณรเวตขทิวณียะ บรรพชาได้ไม่นาน ได้บรรลุอรหัตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา 4 ในระหว่าง 3 เดือน ภายในพรรษานั้นเอง สามเณรเวตขทิวณียะ “เกิดในตระกูลพราหมณ์ เป็นบุตรของนายวังคันตะ และนางสารี” (อง.เอก.อ. 32/357)

4. สามเณรบัณฑิต มีปฏิภาณปัญญาเฉลียวฉลาด สามารถฝึกจิตของตนจนได้บรรลุ เป็นพระอรหันต์ พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา 4 สามเณรบัณฑิต “เกิดในตระกูลอุปัฏฐากของพระสารีบุตร เมืองสาวัตถี” (ขุ.ธ.อ. 41/64/318)

5. สามเณรสุข เจริญวิปัสสนาด้วยจิตสงบนิ่งมีอารมณ์เป็นหนึ่งจนบรรลุเป็นพระอนาคามี ท่านฉันโภชนาที่ปรุงด้วยรส 100 รส จึงได้บรรลุพระอรหันต์ สามเณรสุข “เกิดในตระกูลอุปัฏฐากของพระสารีบุตร เมืองสาวัตถี” (ขุ.ธ. 41/64/340)

6. สามเณรจุฬสมณะ ได้บรรลุพระอรหันต์ในขณะที่เป็นสามเณร สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงประทานทวยชชอุปสมบทให้แก่สามเณรด้วยพระดำรัสว่า “มนะตั้งแต่นั้น เธอจงเป็น ภิกษุเถิด” สามเณรจุฬสมณะ “เป็นบุตรคนที่ 2 ของมหายมมกเถระ เกิดในตระกูลอุปัฏฐากของพระอนรุทธเถระ ที่หมู่บ้านมณฑนิคม” (ขุ.เถร. 52/356/208)

7. สามเณรสาณู ท่านเป็นผู้ทรงจำพระไตรปิฎกและเป็นพระธรรมกถึก หลังจากอุปสมบทได้ไม่นานก็ได้บรรลุพระอรหันต์ สามเณรสาณู “เกิดเป็นบุตรคนเดียว ในเมืองสาวัตถี” (ส.ส.อ. 25/397)

สามเณรที่ไม่สามารถบรรลุธรรม

1. สามเณรปาลิตะ ผู้เป็นหลานของพระจักขุบาลไม่ได้บวชด้วยความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา แต่บวชเพราะกลัวภัยที่จะเกิดขึ้นในระหว่างการเดินทางไปรับพระจักขุบาลและขาดการสำรวมอินทรีย์ จนเป็นเหตุให้สละวิบัติ จึงไม่ได้บรรลุธรรม สามเณรปาลิตะ “เป็นหลานของพระจักขุบาลเถระเกิดที่เมืองสาวัตถี” (ขุ.เถร.อ. 50/442)

2. สามเณรกัณฐกะ เป็นสามเณรผู้ได้ข่มขืนภิกษุณีกัณฐิกี ซึ่งเป็นเหตุให้พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงมีพุทธบัญญัติว่าด้วยองค์ 10 แห่งสามเณรที่สงฆ์พึงนาสนะ และเนื่องจากสามเณรเป็นมิฉฉาทิฐิคิดว่า เรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแล้วว่า ธรรมเหล่านี้เป็นธรรมทำอันตราย ธรรมเหล่านั้นไม่อาจทำอันตรายแก่ผู้เสพอัจฉริย จนเป็นเหตุถูกสงฆ์ลงนาคกรรมเพราะไม่ยอมสละทิฐินั้น ในระหว่างถูกนาสนะห้ามมิให้อยู่ร่วมกับภิกษุสงฆ์ ได้ถูกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์เกลี้ยกล่อมให้อุปัฏฐาก เป็นเหตุให้มีพุทธบัญญัติห้ามภิกษุเกลี้ยกล่อมสมณทูตเสผู้ถูกสงฆ์นาสนะให้เป็นอุปัฏฐาก กิณหรือนอนร่วมกัน หากฝ่าฝืนปรับอาบัติปาจิตตีย์ สามเณรกัณฐกะ และสามเณรมหกะ “เป็นศิษย์ของพระอุปัชฌาย์นาคายบุตร” (วิ.ม. 6/114/266)

3. สามเณรมหกะ เป็นศิษย์ร่วมสำนักเดียวกันกับสามเณรกัณฐกะ ผู้ก่อเรื่องวุ่นวายในสงฆ์ จนเป็นเหตุให้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท สามเณรมหกะและสามเณรกัณฐกะได้ทำหน้าที่เป็นอุปัฏฐากพระอุปัชฌาย์นาคายบุตรผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ วันหนึ่งสามเณรทั้ง 2 รูปได้ทะเลาะวิวาทกัน จึงเป็นเหตุให้เกิดพุทธบัญญัติว่า ภิกษุรูปเดียวไม่พึงให้สามเณร 2 รูปอุปัฏฐาก ภิกษุรูปใดให้อุปัฏฐาก ภิกษุรูปนั้นต้องอาบัติทุกกฏ สามเณรกัณฐกะ และสามเณรมหกะ “เป็นศิษย์ของพระอุปัชฌาย์นาคายบุตร” (วิ.ม. 6/114/266)

จากการศึกษาประวัติสามเณร 3 รูป ที่ไม่บรรลุธรรม เนื่องจากสามเณรบวชมาแล้วไม่ศึกษาเล่าเรียนตามพระธรรมวินัยให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ทำให้เกิดสละวิบัติ ส่วนสามเณรกัณฐกะและสามเณรมหกะก่อการทะเลาะวิวาทจนเป็นเหตุให้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามมิให้ภิกษุรูปเดียว (ผู้ไม่มีความสามารถ) มีสามเณรไว้คอยอุปัฏฐาก 2 รูป เว้นไว้แต่ภิกษุผู้มีความฉลาดรอบรู้ สามารถปกครองดูแลอบรมสั่งสอนสามเณรจะมีสามเณรหลายรูปไว้คอยอุปัฏฐากได้

จากหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกที่ผู้เขียนได้นำมาอ้างนี้ เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นว่าเยาวชนนั้นสามารถที่จะบรรลุธรรมได้ เพื่อเป็นการตอบปัญหาในประเด็นที่ 2 ว่า “เยาวชนนั้นสามารถบรรลุธรรมได้หรือไม่ ?” จากหลักฐานที่ปรากฏเป็นเครื่องชี้ชัดว่า ความเป็นเยาวชนนั้นไม่เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติธรรมและสามารถที่จะบรรลุธรรมได้ แม้จะมีสามเณรบางรูปที่ไม่สามารถจะบรรลุธรรมได้ก็มีสาเหตุมาจาก

ความเป็นเยาวชนไม่ แต่เป็นเพราะความประพฤติดของสามเณรรูปนั้นๆ ต่างหาก ซึ่งเกิดขึ้นหลังจากการบรรพชาเป็นสามเณรแล้วที่ส่งผลให้ไม่สามารถที่จะบรรลุลัทธมได้

5. บทสรุป

อย่างไรก็ตามแนวคำสอนของพุทธปรัชญาเถรวาทย่อมถือว่าจุดประสงค์ที่สำคัญของชีวิตก็คือการพัฒนาศักยภาพในตัวเองให้เต็มเปี่ยมและการเก็บสั่งสมทุนทางปัญญาเป็นปัจจัยสำหรับบรรลุเป้าหมายสูงสุด คือ การบรรลุลัทธม แต่การที่จะบรรลุลัทธมได้นั้นจึงต้องผ่านการเก็บสั่งสมบ่มเพาะอุปนิสัยมาชั่วระยะเวลาอันยาวนาน ดังนั้น พุทธสาวกจำนวนมากที่บรรลุลัทธมได้ล้วนต้องอาศัยคุณธรรมความดีที่เก็บสั่งสมไว้ แม้ในกรณีของเยาวชนก็ตามล้วนจะต้องสะสมคุณงามความดีมาพอสมควรมิเช่นนั้นแล้วก็จะไม่สามารถที่จะมาบังเกิดเป็นมนุษย์ได้และได้พบกับพระพุทธานุภาพ ซึ่งเป็นสิ่งที่พระพุทธรูปเจ้าตรัสไว้ว่าการเกิดเป็นมนุษย์นั้นยากเป็นอย่างยิ่ง (กิญโณ มนุสสปฏิลาโภ) และการที่จะได้ฟังธรรมของพระพุทธรูปเจ้านั้นยากเป็นอย่างยิ่ง (กิญจิ สุตมมสฺสวณ) เมื่อได้เกิดมาเป็นมนุษย์และได้มีโอกาสที่ได้รับฟังธรรมของพระพุทธรูปเจ้า ซึ่งในปัจจุบันนี้ยังนับว่ามีความสมบูรณ์มากพอที่จะสามารถทำให้ผู้ปฏิบัติตามเห็นผลได้อย่างไม่ต้องสงสัย

ด้วยเหตุนี้ แม้ในสมัยปัจจุบันจะไม่มีหลักฐานปรากฏชัดว่ามีเยาวชนปฏิบัติธรรมแล้วได้บรรลุลัทธมก็ตาม แต่มีแนวโน้มไปในทางที่ดีว่า เยาวชนได้หันกลับมาสนใจในการปฏิบัติธรรมมากขึ้น เช่น ในช่วงที่มีการปิดภาคเรียน ก็จะมีการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน จะมีการจัดกันประจำปีในแต่ละวัดของทุกภาคของประเทศ ไทย นับเป็นนิมิตที่ดีต่อการปลูกฝังให้เยาวชนได้รู้จักและได้สัมผัสผลของการปฏิบัติตามแนวคำสอนทางพุทธปรัชญาเถรวาท บางท่านอาจจะมองว่า อาจจะไม่ค่อยมีผลอะไรมากนักกับเยาวชนที่มีนิสัยเปลี่ยนแปลงได้ง่าย แต่ผู้เขียนเชื่อมั่นว่า สักวันหนึ่งเมื่อเยาวชนเหล่านี้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ มีหน้าที่การงานใช้ชีวิตในสังคม ยามใดที่ประสบกับปัญหาซึ่งมีมากมายในสังคม เมื่อยามนั้น เขาย่อมหวนระลึกถึงการปฏิบัติธรรมที่ครั้งหนึ่งเขาได้ปฏิบัติและสัมผัส และนำมาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นให้ผ่านพ้นอุปสรรคนั้นไปได้อย่างแน่นอน

การจากศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก ผู้เขียนสามารถสรุปได้ว่าการปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระพุทธรูปเจ้านั้นเรื่องอายุนั้นไม่ได้เป็นอุปสรรคเลย เมื่อปฏิบัติให้ถูกทางไม่ปฏิบัติผิดจากแนวคำสอนของพุทธปรัชญาก็สามารถที่จะบรรลุลัทธมได้เช่นกัน แต่ปัจจุบันนี้ อาจจะมีเยาวชนสมัยใหม่มองว่าการปฏิบัติธรรมนั้นเป็นเรื่องของคนมีอายุ คนเฒ่าคนแก่ หรือคนที่มีปัญหาจึงไปปฏิบัติธรรม แต่ในความเป็นจริงแล้วไม่ได้เป็นเช่นนั้น ซึ่งทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย สามารถที่จะปฏิบัติธรรมได้ แต่ผลการปฏิบัติต้องขึ้นอยู่กับผู้ปฏิบัติเองว่ามีความจริงใจและเอาใจใฝ่มาจนต่อการปฏิบัติธรรมแค่ไหน ไม่ว่าจะปฏิบัติมากหรือปฏิบัติน้อย ผลของการปฏิบัติธรรมก็ย่อมมีต่อผู้ปฏิบัติอย่างแน่นอน ดังพุทธพจน์ที่พุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ธมโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม” ดังนั้น ความสุขสงบก็ย่อมเกิดขึ้นกับบุคคลนั้นๆ และส่งผลต่อสังคมส่วนรวมทำให้เกิดความสันติสุขได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุดแน่นอน

บรรณานุกรม

ทวีเกียรติ มินะกะนิษฐ, รศ.ดร. (2541). พิมพ์ครั้งที่ 8. **กฎหมายเบื้องต้นทางธุรกิจ**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ประสาธ อิศรปริดา, ผศ. (2523). **จิตวิทยาวัยรุ่น**. กรุงเทพฯ: ศึกษิตสยาม.

พระครูปลัดสัมพิพัฒน์ธรรมจารย์ (ประเสริฐ มนต์เสวี). (2556). **พระนิพพาน**. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ). (2545). **ยุทธธรรมสำหรับเยาวชน**. สุราษฎร์ธานี: มูลนิธิสวนโมกขพลาราม.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ. 9 ราชบัณฑิต. (2548). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด**. กรุงเทพฯ: วัดราชโอรสาราม.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพฯ: เอส.อาร์. พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพฯ: เอส.อาร์. พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์.
- พรณวดี สนธิทรัพย์. (2548). **เอกสารประกอบการสอนวิชา 22007 พัฒนาการมนุษย์ เรื่อง “พัฒนาการวัยรุ่นตอนต้น”**. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยเซนต์หลุยส์.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์. (2538). **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐเตปิก**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์.
- มูลนิธิมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2544). พิมพ์ครั้งที่ 4. **พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับครบ 200 ปี แห่งพระราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช 2525**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.
- (2553). **พจนานุกรมศัพท์จิตวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- สุชา จันทน์เอม, รศ. (2529). **จิตวิทยาวัยรุ่น (ADOLESCENT PSYCHOLOGY)**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน). (2549). พิมพ์ครั้งที่ 3. **พระพุทธศาสนาสอนเด็ก**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2536). พิมพ์ครั้งที่ 36. **บาลีไวยากรณ์ วชิรภาค ภาคที่ 2 สมาสและตัทธิต (หลักสูตรเปรียญธรรมตรี)**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์.
- อริสา กรวิรี. (2551). **ชีวิตวัยรุ่น ช่างวุ่นนัก**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไพลิน.